

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA
ACADEMIA DE MUZICĂ, TEATRU ȘI ARTE PLASTICE
ȘCOALA DOCTORALĂ *STUDIUL ARTELOR ȘI CULTUROLOGIE***

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 792(043.2)

STARCIUC MARIANA

**FENOMENUL TEATRULUI DOCUMENTAR:
CARACTERISTICI ȘI SPECIFIC**

Rezumatul tezei de doctor în arte

SPECIALITATEA 654.01 – ARTĂ TEATRALĂ/COREGRAFICĂ (CREAȚIE)

CHIȘINĂU, 2021

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii doctorale *Studiul artelor și culturologie* a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice din mun. Chișinău.

Conducător științific:

Tîrțău Svetlana, doctor în studiul artelor, profesor universitar, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice.

Componența Comisiei pentru susținerea publică a tezei de doctor în arte:

1. **Badrajan Svetlana, președinte**, doctor în studiul artelor, profesor universitar, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice
2. **Catereva Irina, secretar**, doctor în studiul artelor și culturologie, lector universitar, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice
3. **Tîrțău Svetlana, conducător științific**, doctor în studiul artelor, profesor universitar, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice
4. **Ghilaș Ana, referent oficial**, doctor în filologie, cercetător științific coordonator, Institutul Patrimoniului Cultural
5. **Bălăiță Aurelian, referent oficial**, doctor în teatru, profesor universitar, rector Universitatea Națională de Arte *G. Enescu*, Iași, România
6. **Tîpa Violeta, referent oficial**, doctor în studiul artelor, conferențiar universitar, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice.

Susținerea va avea loc la 11 martie 2022, ora 12.00, în ședința Consiliului Științific Specializat de susținere a tezei de doctor în arte a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice (Chișinău, str. Mateevici 111, aud. 215). Teza și referatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică Centrală *Andrei Lupan* a Academiei de Științe a Moldovei, str. Academiei 5^a, MD – 2008, la Biblioteca Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, str. Mateevici 111 și pe paginile web ale ANACEC: <http://www.cnaa.md/> și AMTAP: <https://amtap.md/>.

Rezumatul a fost expediat la data de _____

Secretar științific al

Consiliului științific specializat:

Catereva Irina, dr. lect. univ. _____

Conducător științific:

Tîrțău Svetlana, dr., prof. univ. _____

Autor:

Starciuc Mariana _____

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate. Sfârșitul secolului XX și, în special, primele două decenii ale secolului XXI, marcate de globalism, descentralizare, interculturalitate, individualism, deconstrucție, de dezvoltarea masivă și umanizarea tehnologiei, precum și de schimbările ce se produc în sfera cunoașterii umane, de mutațiile și reflexul socio-cultural al calității producțiilor artistice, implică tot mai mult căutarea altor paradigme estetice, inclusiv, ale actului spectacular, a unor noi forme și formule teatrale.

Teatrul dramatic ce manifestă un cult pentru clasici, teatrul de avangardă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, apărut ca o replica dată crizei culturale universale și care, prin noul tip de limbaj și gestică, a schimbat modul de percepție a spectacolului, a creat o relație nouă, mai activă cu publicul, teatrul alternativ sau minoritar, care a întruchipat energiile creatoare ale perioadei – expresionismul, dadaismul, futurismul și suprarealismul, teatrul grotescului, teatrul cruzimii, arta de tip agitprop devenite reprezentative pentru teatrul modern, și, de rând cu acestea, teatrul epic brechtian ce a revoluționat scena teatrală a secolului al XX-lea prin asumarea rolului de a elibera sala și scena de iluzorii și hipnotic, teatrul postmodern din anii '70 – 90 ai secolului trecut, manifestat ca teatru al deconstrucției, ca teatru multimediat, teatru restaurativ tradiționalist/convențional, teatru al gesturilor și al mișcărilor sunt câteva dintre genurile, curentele, formele artei teatrale universale, care demonstrează nu numai o diversitate de paradigme, dar și tendința de racordare, de sincronizare a artei spectacolului la stringențele timpului și la necesitățile consumatorului de artă.

În contextul acestor forme, se înscrie și teatrul documentar, care, deși își trage rădăcinile de la începutul secolului trecut, cucerește scenele teatrale la sfârșitul anilor '80 ai secolului XX, începutul secolului XXI. Cunoscând o multitudine de variante – texte bazate pe documente, drame documentare care dezvoltă biografii, piese având la bază cazuri/evenimente petrecute într-o realitate imediată, texte-tip *verbatim*, în care interviul, neprelucrat artistic, constituie sursa de bază a piesei de teatru etc., având drept punct de plecare modelele/paradigmele teatrului epic al lui Bertolt Brecht, teatrului politic german al lui Erwin Piscator (deceniul al doilea al sec. XX), ale dramei germane documentare din 1960, ce aparține lui Peter Weiss, ale teatrului documentar american al anilor '60-80, teatrul documentar actual se dezvoltă din necesitatea conectării la evenimentele social-politice ale zilei, la problemele realității imediate, cât și din sentimentul de revoltă, de protest față de idealizarea realității în detrimentul adevărului.

Trebuie de menționat că teatrul documentar este un fenomen relativ nou în spațiul cultural postsovietic. Abia în anul 2002, în Rusia, este fondat de către Elena Gremina și Mihail Ugarov

proiectul colectiv, independent, necomercial *Teatr.doc (Teamp.doc)*. Temele abordate de această companie sunt: războaiele din Cecenia și Afganistan, soarta femeii în lumea modernă, corupția elitei politice, destinul dependenților de droguri, al oamenilor cu sindromul Down, al condamnaților la închisoare etc.

Tot mai popular în lume, teatrul documentar a avut o influență deosebită asupra mișcării teatrale din România, unde observăm o diversitate de producții teatrale documentare: spectacole *docuficțiune* ale Gianinei Cărbunariu, teatrul comunitar promovat de Bogdan Georgescu, spectacole politice documentare, spectacole *verbatim* produse de David Shwartz, Mihaela Michailov, Anca Grădinariu ș.a.

Cu precădere, teatrul documentar în Republica Moldova este promovat și practicat de cele câteva teatre independente din țară, subvenționate discret și fără continuitate de unele organizații nonguvernamentale. Din cauza problemelor financiare, a lipsei sediului pentru activitate, sectorul teatral independent din Republica Moldova creează sporadic spectacole documentare cu tentă socială acută despre traficul de ființe umane, despre victimele violenței domestice, pornografia infantilă în mediul online, despre dragostea privată de libertate (*Laborator teatral/Foosbook*), despre deficiențele sistemelor sociale, despre lezarea drepturilor umane, educația sexuală, condițiile abuzive de muncă în cadrul filialelor companiilor europene (teatrul *Spălătorie*), despre patologiile lumii contemporane, aspirațiile umane și puterea visurilor (*Angelina Roșca Teatru – ART*). Constatăm că, deși există texte și spectacole, totuși fenomenul teatrului documentar din Republica Moldova, practic, nu este cercetat, studii fundamentale, analize pertinente ale spectacolelor de acest gen, fiind lipsă.

Paradigma teatrului documentar constituie obiectul de studiu al unor specialiști în domeniu din România, printre care Iulia Popovici, Alina Nelega, Oltița Cîntec, Mihaela Michailov, David Shwartz, Theodor-Cristian Popescu, dar în acest caz putem vorbi despre articole, interviuri, cronici dramatice.

Apreciind contribuția autorilor menționați la abordarea specificului teatrului documentar, constatăm, în același timp, următoarea contradicție/stringență: pe de o parte, în spațiul cultural românesc, implicit în cel din Republica Moldova, există texte create conform tehnicilor teatrului documentar și în baza acestora sunt montate spectacole, pe de alta, în literatura teatrolologică autohtonă și internațională nu există o abordare științifică și evolutivă a fenomenului teatrului documentar, lipsesc studiile teoretice privind paradigma, natura, specificul, formele teatrului documentar, analizele pertinente ale acestor producții teatrale. Aceste aspecte determină **actualitatea demersului analitic și științific** al tezei de doctorat.

Actualitatea demersului nostru este susținută și de necesitatea unui studiu despre fenomenul teatrului documentar, care ar folosi atât pedagogilor din domeniul istoriei și teoriei teatrale, autorilor dramatici, care adoptă noi formule în dramaturgia scenei, cât și începătorilor din acest domeniu. Totodată, spectacolele montate după piesele doctorandei *MI(N)ORITY*, în care sunt abordate problemele legate de minoritățile etnice din Republica Moldova și *TĂRĂ(Z)BOI*, o piesă despre războiul de pe Nistru din 1992, abordează, într-o formula nouă, teme de o actualitate stringentă atât pentru Republica Moldova, cât și la nivel global – conflictele interetnice și absurditatea războaielor.

Scopul cercetării: fundamentarea teoretică și experimental-practică (lucrarea de creație a doctorandei) privind caracteristicile și specificul fenomenului teatral documentar, relevarea aspectelor metodologice ale elaborării textelor dramatice documentare, în baza cărora au fost realizate producții scenice în țară și peste hotare, analiza, din perspectiva metodologică propusă, a textelor dramatice ale doctorandei.

Obiectivele tezei rezidă în:

- determinarea caracteristicilor și specificului fenomenului teatral documentar versus teatrul tradițional/ de tip clasic;
- relevarea premiselor, evoluției teatrului documentar universal, începând cu primele tatonări ale genului și finalizând cu noile direcții ale scenei documentare la intersecția secolelor XX - XXI;
- analiza producțiilor teatrale documentare din Rusia, România, Republica Moldova (anii 2000-2021), precum și ale teatrului *postdocumentar* promovat de companiile europene;
- determinarea etapelor de lucru, a metodologiei elaborării dramei documentare, a mijloacelor de expresie scenică specifice spectacolului documentar;
- analiza, din perspectiva trăsăturilor distinctive, a pieselor doctorandei în baza cărora au fost realizate spectacole documentare.

Metode de cercetare. Au fost utilizate metode de cercetare teoretice (documentarea, analiza și sinteza teoretică, generalizarea și sistematizarea, abstractizarea și modelarea teoretică), praxiologice (studierea datelor obținute, comparația), analiza și interpretarea textelor dramatice proprii.

Noutatea și originalitatea conceptului artistic constau în elaborarea, conform metodologiei și tehnicilor de scriere caracteristice teatrului documentar, unui text dramatic,

recunoscut și montat în țară și peste hotare; analiza acestuia din perspectiva caracteristicilor și specificului teatrului documentar, fapt ce contribuie la elucidarea problemei cercetării.

Componenta practică a tezei este recunoscută la nivel internațional.

Problema științifică și artistică soluționată în teză constă în fundamentarea științifică a fenomenului teatrului documentar, identificarea izvoarelor, influențelor, procesului evolutiv al teatrului documentar, determinarea formelor acestuia, propunerea metodologiilor de elaborare a textului documentar, descrierea mijloacelor de expresie caracteristice spectacolului documentar, elaborarea și analiza unei lucrări de creație și analiza acesteia din perspectiva exigențelor paradigmei teatrului documentar actual.

Valoarea aplicativă a lucrării. Componenta artistică a tezei este reprezentată de textul dramatic documentar *TĂRĂ(Z)BOI*, realizat de autoare în cadrul studiilor doctorale, text care reflectă o pagină complexă și contradictorie din istoria Republicii Moldova. Textul a obținut Premiul Mare la concursul de dramaturgie *Focus Drama: ro*, cu tema *Diferitele generații în căutarea diferitelor Români* (România, 2019), a fost montat pe scenele teatrelor din Satu Mare (regie Ovidiu Caiță), Iași (regie Vera Nacu), Piatra Neamț (regie Olivia Grecea). Totodată, lucrarea *TĂRĂ(Z)BOI* este în proces de apariție în antologia *Identitatea feminină în dramaturgia basarabească contemporană*, la Editura Fundația Culturală *Camil Petrescu*, București, fiind tradusă în limba germană pentru a fi prezentată în cadrul programului *Festivalului Internațional Bienal al Dunării Ulm & Neu Ulm*, Germania, în așa fel contribuind la cunoașterea și înscrierea dramaturgiei naționale în context internațional.

Unele întâmplări din piesa *TĂRĂ(Z)BOI* au fost dezvoltate ulterior de autoare în scenariul de film de lungmetraj *Carbon*, în regia lui Ion Borș, proiect care a fost premiat la *Festivalul Internațional de Film Transilvania TIFF 2019*, România, în cadrul programului Transilvania Pitch Stop (CoCo Connecting Cottbus Award), ulterior, obținând la celebrul Festival Internațional de Film *Donostia Zinemaldia - Festival de San Sebastián* din Spania premiul WIP EUROPA Industry Award (octombrie 2021).

Componenta teoretică a tezei poate servi ca suport în învățământul artistic universitar, la disciplinele *Istoria teatrului universal*, *Istoria teatrului din Republica Moldova*, *Tendențe și orientări în teatrul contemporan*, *Teoria dramei*, *Scriere dramatică*, *Teatrul românesc – teatrul european: confluente*. Lucrarea poate fi utilizată în calitate de suport metodologic pentru pedagogii din domeniul artei teatrale. Conceptele propuse ar putea fi dezvoltate în tezele de licență, masterat și doctorat ale viitorilor absolvenți ai domeniului de formare profesională *Arte Teatrale*.

Aprobarea rezultatelor. Teza a fost realizată la Școala Doctorală *Studiul Artelor și Culturologie* a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Republica Moldova. A fost evaluată, discutată și recomandată pentru susținere de către Comisia de îndrumare și de Consiliul Școlii doctorale. Direcțiile fundamentale ale cercetării au fost reflectate în 6 articole, 2 rezumate, 4 teze ale comunicărilor științifice - toate publicate în diverse ediții de profil, 9 comunicări prezentate la conferințe științifice naționale și internaționale.

Cuvintele-cheie: dramă documentară, *Mi(n)ority*, *Rimini Protokoll*, *Tără(z)boi*, *Teatr.doc*, teatru comunitar, teatru documentar, teatru independent, teatrul martorilor, teatru minoritar, teatru politic, teatru tradițional, text dramatic, tehnici de scriere dramatică, *verbatim*.

SINTEZA CAPITOLELOR

Introducerea reflectă tema, actualitatea și importanța problemei abordate, scopul, obiectivele, noutatea și originalitatea tezei, problema științifică și artistică soluționată, baza teoretică și științifică, metodele de cercetare, importanța teoretică, valoarea aplicativă a lucrării, implementarea și aprobarea rezultatelor cercetării, sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul 1, Aspecte teoretice și evolutive ale teatrului documentar este structurat în trei subcapitole. În subcapitol **1.1.**, *Teatrul de tip tradițional versus teatrul documentar: repere teoretice și delimitări conceptuale*, sunt făcute o serie de precizări epistemologice asupra conceptelor-cheie: teatrul tradițional/clasic, teatrul postdramatic, teatrul documentar. Astfel, sunt prezentate mai multe teorii, analizate în plan diacronic, cu privire la: natura, originea și esența artei, în general, și a teatrului documentar, în special, la caracteristicile acestuia în raport cu cele ale teatrului clasic.

Spre deosebire de teatrul aristotelic sau tradițional, teatrul documentar se remarcă prin reproducerea fidelă, exactă a realului, având la bază investigația, cercetarea și reflectarea: a) documentelor de arhivă, a actelor legislative, rapoartelor, stenogramelor proceselor de judecată, proceselor verbale, înregistrate la diverse acțiuni, întruniri, congrese etc. b) biografiilor c) mărturiilor, interviurilor preluate de la respondenții-donatori și transpuse într-o formulă neprelucrată artistic; prin implicarea fenomenului deteatralizării ca demers regizoral; prin orientarea socio-politică a demersului.

În raport cu teatrul tradițional, teatrul documentar se impune prin modificări substanțiale privind structura, compoziția și tehnicile de construcție. Procedeele de compoziție/tehnicele de construcție a piesei documentare sunt: a) monologurile, structurate în blocuri bazate pe interviuri luate de la respondenții-donatori; b) dramatizarea unor fapte/cazuri/istorii care au avut loc în

realitate sau a experiențelor personale ale creatorilor; c) dramatizarea unor biografii ale anumitor personalități; d) transformarea în text scenic a unor documente din arhivă, procese de judecată, investigații, texte teoretice, statistici, evenimente din istoria recentă, acțiuni și discursuri politice; e) transformarea în eveniment spectacular a unor manifeste, conferințe, mese rotunde, proteste sociale etc. Schimbări substanțiale se remarcă în teatrul documentar și la nivel de limbaj. Este vorba despre o exprimare colocvială, uzuală, dură, licențioasă, neredactată (exact așa cum a fost înregistrată de la prima sursă).

Având la bază, exclusiv, documentul, interviul (în alte cazuri constituindu-se din ficțiune și document), spectacolele genului pot fi clasificate în: a) producții teatrale documentare de orientare politică, ai cărui deschizători de drumuri sunt Erwin Piscator, Peter Weiss (anii '20, '60 ai sec. XX); b) Verbatim, o nouă direcție a teatrului documentar, apărută în anii '80 ai sec. XX, în care interviul stă la baza dramei (Anna Deavere-Smith, Eve Ensler); c) teatrul *martorului* sau documentarul *postdramatic*, promovat de companiile *The National Theatre of the Deaf*, *Rimini Protocoll* ș.a.

Subcapitolul **1.2.**, *Etape de dezvoltare a teatrului documentar universal*, este divizat în câteva părți. O atenție deosebită se acordă premiselor apariției teatrului documentar, etapelor lui de dezvoltare, sunt scoase în relief și analizate câteva forme ale lui: teatrul politic german din deceniul al doilea al sec. XX, drama germană documentară a lui Peter Weiss, teatrul documentar american al anilor '60, secolul XX, teatrul *verbatim* (1980) ca o direcție nouă a teatrului documentar.

Conform unor cercetări, teatrul documentar își are originile și premisele apariției în drama istorică și în curentul estetic-literar naturalismul, al cărui obiect de cercetare și de reprezentare îl constituie realitatea vieții. Se știe că teoria naturalismului a influențat decisiv apariția unor teatre europene, care promovau idei radicale în lumea teatrală, asociate cu regizori precum André Antoine (*Teatrul Liber* din Paris - 1887), Otto Brahm (*Scena liberă*, Germania - 1889) ș.a. Anume datorită apariției teatrelor independente și a creațiilor inovatoare, teatrul faptelor sau teatrul realului ia amploare în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

În continuare abordăm subiectul *teatrului politic german al anilor 1920* și explorarea documentului în spectacologia lui Erwin Piscator (1893 – 1966), teoretician și practician teatral, care realizează primul spectacol documentar, *În ciuda tuturor piedicilor!*. Teoriile și tehnicile de lucru promovate de Piscator, precum creația colectivă, implicarea actorilor amatori în spectacol, abordarea subiectelor și temelor politice, principiile de asamblare și editare a documentelor în construcția dramatică și spectaculară, stau la baza teatrului documentar modern.

Cel mai reprezentativ autor de teatru documentar politic al anilor '60-70 ai secolului XX a fost Peter Weiss (1916 – 1982). Documentele utilizate de Weiss în crearea textului *Investigarea* sunt procesele-verbale de la Frankfurt (1963-1965), articolele lui Bernd Naumann despre proces, mărturiile supraviețuitorilor de la Auschwitz, reflectate în text fără o prelucrare artistică.

În anii '60 și '70 ai secolului XX, în contextul culturii americane apar mișcări teatrale alternative, companii de teatru experimental, care dezbat teme politice, se mobilizează împotriva războiului din Vietnam, discută problemele minorităților sau grupurilor sociale dezavantajate, fac auzită vocea preocupărilor feminine în teatru etc., prin intermediul spectacolelor create după metodologii documentare, cu profunde accente politice sau a acțiunilor și protestelor stradale, care îmbracă forma evenimentelor teatrale. Grupurile teatrale *Bread and Puppet*, *Tectonic Theater Project*, *The Living Theatre*, *Wooster Group* ș.a. militează pentru un teatru revoluționar ca alternativă nouă a teatrului de pe Broadway, promovează creația colectivă, munca în colaborare etc.

Verbatim este noua direcție a teatrului documentar din anii 1980 și își are rădăcinile în *Baladele Radio* difuzate de BBC Home Service din Marea Britanie. Documentarul radiofonic al regizoarei engleze Joan Littlewood *Oh, What a Lovely War!* (1963) folosește fapte, statistici îmbinate cu versuri din cântecele vremii, scrise de soldații care au luptat în Primul Război Mondial în timp ce se aflau în tranșee. Cei mai mulți practicieni recunosc că au fost influențați și inspirați în crearea teatrului *verbatim* de regizorul englez Peter Cheesemann (1932-2010), directorul teatrului *Victoria* din Stoke-on-Trent (Marea Britanie), creatorul/pionierul *teatrului în rundă* care a oferit o viziune unică asupra rolului teatrului în comunitate. Documentarele sale muzicale exprimă textual poveștile și preocupările comunității locale.

Din punct de vedere al scopului și sarcinilor urmărite, teatrul *verbatim* poate fi: a) socio-politic, având ca temă de abordare confruntarea omului cu situațiile, evenimentele concrete, circumstanțele politice create de sistem, luând deseori forma mitingurilor, demonstrațiilor stradale, protestelor etc. b) social-terapeutic, legat de apariția societății civile, de voluntariat și de alte forme de activism social. Acest tip de teatru a apărut odată cu lansarea proiectelor ce vizau grupurile social-vulnerabile: bătrânii, adolescenții, condamnații, minoritățile sexuale și etnice, refugiații etc.; c) *verbatim*-ul biografic, ai căror protagoniști au ca prototipi pictori, muzicanți, scriitori, celebriți sau oameni simpli, cu biografii, istorii, amintiri marcante.

Anna Deavere-Smith, scriitor, performer, este considerat un exponent reprezentativ al teatrului *verbatim*. Piese și monodramele care îi aduc celebritatea sunt: *Amurg: Los Angeles*, *Pe drum: în căutarea personajului american* și *Fires in the Minor*.

Monologurile vaginului/ Vagina Monologues (1996), este cea mai cunoscută piesă a teatrului *verbatim*, scrisă de scriitoarea feministă Eve Ensler. Textul explorează experiențele sexuale consensuale și non-consensuale, imaginea corporală, mutilarea genitală, întâlnirile directe și indirecte cu reproducerea și multe alte subiecte relatate de femei de diferite vârste, rase, sexualități ș.a.

Capitolul 1 se încheie cu concluzii.

În **capitolul 2, *Teatrul documentar actual (2000 – prezent)***, analizăm activitatea companiei *Teatr.doc* (*Teamp.doc*) din Rusia (**2.1**), rolul acesteia în dezvoltarea teatrului documentar, problematica abordată. Piese create la *Teatr.doc* se află la intersecția dintre societate și artă. *Teatr.doc* a vorbit despre războaiele din Cecenia și Afganistan (*Probleme cu timpul, Scrisorile soldaților*), a discutat condiția femeii în societatea modernă (*Despre mama și despre mine, Frumusețile. Verbatim, Crimele pasiunii*), a demască corupția elitei politice, a oferit dreptul la libera exprimare a femeilor deținute (*Merele Pământului*), a dependenților de droguri, oamenilor cu sindromul Down. Platforma *Teatr.doc* a reflectat asupra imoralității televiziunii moderne și efectelor negative ale mass-mediei asupra conștiinței umane (*Multă hăleală*), a pus la îndoială democrația rusă (*Democracy.doc*). La *Teatr.doc* s-au abordat probleme geopolitice, s-a vorbit despre migrație și xenofobie, despre minoritățile din fostele țări CSI, care muncesc ilegal în Moscova (*Războiul moldovenilor pentru cutia de carton*). Compania teatrală rusă a vorbit pentru prima dată, într-o societate dominată de interdicții și tabuuri, despre masacrul din comunitatea cecenă Beslan, (*September.doc*) și despre conflictul islamic - creștin. Anume compania teatrală *Teatr.doc* a produs în premieră spectacole care-l critică pentru abuz de putere pe președintele Putin.

În continuare, în subcapitolul **2.2.**, *Teatrul documentar din România și Republica Moldova*, insistăm asupra valorificării formulei teatrului documentar în spațiul românesc de unii creatori (Mihaela Michailov, David Schwartz, Gianina Cărbunariu, Mihai Fusu, Dumitru Crudu, Constantin Cheianu, Irina Nechit, Irina Nechit, Nicoleta Esinencu, Luminița Țăcu etc.) și de unele platforme teatrale independente (*Spălătorie și Laborator teatral/ Foosbook* ș.a.).

În România și Republica Moldova, teatrul documentar este practicat și promovat de către sectorul teatral independent. În cadrul platformelor independente *Macaz*, proiectul *DramAcum*, *Teatrul fără frontiere* (România), *Laborator teatral/Foosbook*, *Spălătorie*, *Angelina Roșca Teatru – ART* (Republica Moldova) se creează proiecte teatrale specifice teatrului documentar.

Rezidențele internaționale, atelierile și seminarele susținute de companii teatrale europene au favorizat apariția dramei noi în spațiul teatral românesc. Astfel, la sfârșitul anilor '90,

dramaturgi români de referință, printre care Alina Nelega, Maria Manolescu, Andreea Vălean, Gianina Cărbunariu, Mihaela Michailov au beneficiat de programele rezidențiale ale teatrului londonez *Royal Court*. Mihai Fusu, promotorul teatrului documentar din R. Moldova, coordonatorul, regizorul, coautorul primului demers teatral documentar - spectacolul *A Țaptea Kafana* (2001) - a efectuat stagieri în Franța la *Théâtre de la Jacquerie*, Centrul Național Dramatic din Montpellier, Elveția - Teatrul *Le Grütli* și Școala de teatru *Serge Martin* din Geneva. Nicoleta Esinencu, autoarea textelor create după metoda *verbatim*, puse în scena Teatrului *Spălătorie* din Chișinău a beneficiat de bursele *Academiei Solitude din Stuttgart*, Germania, de *Recollets International accomodation and Exchange Center* din Paris și a Teatrului din Bourges, Franța.

Constituirea unui repertoriu orientat spre realitățile socio-politice este un factor specific pentru promotorii teatrului documentar. În această ordine de idei, relevant este volumul *Teatrul politic 2009-2017*, coordonat de Mihaela Michailov și David Schwartz, regizori, dramaturgi români, promotori ai teatrului politic documentar, care conține texte ce documentează realitățile socio-politice ale României postsocialiste. Realitățile socio-politice sunt abordate și în textele incluse în volumul *Chișinău, 7 aprilie. Teatru document*. Cartea apărută la București, în 2010, include piese care abordează teme inspirate din realitatea cotidiană moldovenească și, în special, legate de evenimentele din aprilie, 2009: fraudarea alegerilor parlamentare de către partidul comunistilor, protestele de amploare ale tinerilor în *Piața Marii Adunări Naționale*, acțiunile violente ale unităților speciale ale poliției asupra manifestanților, torturile, violurile, bătăile tinerilor în comisariatele de poliție, moartea tânărului Valeriu Boboc, înființarea Alianței pentru Integrarea Europeană.

Tehnica *verbatim* sau *interviul* ca instrument de lucru asupra realizării textului documentar este adoptată de creatorii teatrului documentar din spațiul românesc. O multitudine de texte pentru spectacolele documentare care s-au produs în spațiul teatral basarabean au la bază interviul, respectiv, au fost scrise după metoda *verbatim*. Unul dintre acestea este *A șaptea Kafana*, produsul Centrului de Arte *Coliseum*. Textul este constituit din monologurile tinerelor nevoite să se prostitueze, interviurile fiind realizate și încorporate în structura textuală de către autorii Dumitru Crudu, Mihai Fusu și Nicoleta Esinencu.

Spectacolul *Casa M*, unul dintre proiectele *Laboratorului teatral/Foosbook*, abordează problema violenței financiare, sexuale, morale asupra femeilor și este realizat în baza interviurilor cu victimele identificate în localitățile rurale și în închisoarea de la Rusca, scris în tehnica *verbatim* a teatrului documentar. Pentru realizarea spectacolului-document *Shakespeare*

pentru Ana, care corespunde aceleiași formule caracteristice teatrului *verbatim*, Luminița Țăcu, Mihai Fusu și ceilalți membri ai echipei de creație au preluat interviuri de la deținuții și colaboratorii închisorilor pentru femei, pentru bărbați și pentru minori. Spectacolul-document *Corp de copil*, despre exploatarea sexuală a copiilor și pornografia infantilă în mediul online, este realizat în baza interviurilor efectuate de Mihai Fusu și Luminița Țăcu și a documentelor autentice captate din spațiul online, din discuții și interviuri cu victime și abuzatori, părinți și profesori, psihologi, anchetatori, procurori, avocați, judecători.

Subcapitolul **2.3** reflectă analiza și relevarea caracteristicilor inovative ale teatrului *postdocumentar*, promovat de compania *Rimini Protokoll*, considerat un teatru al martorilor. Spre deosebire de teatrul clasic, unde actorul profesionist întruchipează personaje fictive, spectacolele companiei *Rimini Protokoll* sunt reprezentate de experți din diverse domenii, care sunt identificați prin anumite proceduri de cercetare, recrutați pentru a împărtăși publicului problemele cu care s-au confruntat, sferile lor de activitate, istoriile care i-au marcat etc. Spectacolele companiei se remarcă prin diversitatea de producții teatrale: spectacole multimedia, performance-uri documentare, spectacolele experților, spectacole cu utilizarea tehnologiilor audio-video și multimedia. Acest grup explorează viața reală la intersecția dintre artă și anchete sociale, ficțiune și cronici de știri. Subcapitolul **2.4**. conține concluziile capitolului 2.

În capitolul 3, De la textul documentar la spectacol: aspecte metodologice și realizări artistice, alcătuit din 4 subcapitole, sunt analizate lucrările de creație ale autoarei, *MI(N)ORITY* și *TĂRĂ(Z)BOI*, prin descrierea procesului de documentare, a tehnicilor de scriere dramatică, sunt reliefate modalitățile de realizare scenică a spectacolului documentar: timpul și spațiul scenic, regia, scenografia, funcțiile și rolului actorului, publicului, mijloacele audio-vizuale în spectacolul documentar. În subcapitolul **3.1., Verbatim – tehnică în crearea dramei documentare MI(N)ORITY**, sunt descrise etapele de lucru asupra elaborării textului, tehnicile dramatice folosite de autoare. *MI(N)ORITY* face parte din categoria *verbatim*, structura textului având la bază un colaj de mărturii reale, privind abuzurile cauzate de ideile ultranaționaliste moștenite din regimul sovietic, controversile identitare, lingvistice și religioase, revolta, frustrările și durerile personajelor față de sistemul politic defectuos. Toate aceste istorii sunt relatate de către reprezentanții diverselor etnii din mai multe localități ale Republicii Moldova.

Lucrul asupra elaborării textului *MI(N)ORITY* a constat din următoarele etape: a) identificarea, precizarea problemei de către grupul de creație, documentarea, formularea întrebărilor pentru interviu; b) căutarea oamenilor reali, care au tangențe directe sau indirecte cu problematica abordată; c) interviuarea, de către creatori, a persoanelor reale identificate și

înregistrarea interviurilor; d) descifrarea interviurilor, prezentarea, în cadrul mai multor întruniri ale echipei de creație, a materialului colectat, a caracteristicilor intervievaților (psihologice, morale, fizice etc.), necesare ulterior pentru a da viață scenică unor tipologii umane; e) scrierea textului de către dramaturg pe baza interviurilor și a altor materiale factologice, păstrându-se în măsura posibilităților maxime, textul înregistrat, specificul pronunțării, intonațiile, pauzele; f) testarea textului înainte de a fi supus procesului de montare scenică în fața unui public-țintă, constituit din experți, psihologi, profesioniști din anumite domenii, a căror opinie este importantă pentru echipa de creație; g) lucrul asupra spectacolului, în procesul căruia actorii încearcă să-și atribuie viața celor intervievați, să se „reîncarneze” în alții, să-și asume replicile, stările acestora; h) prezentarea spectacolului propriu-zis; j) discuții, sugestii ale publicului care sunt în măsură să determine și să influențeze abordările textuale. Revenind la prima etapă de lucru, subliniem că în urma unor investigații, discuții, analize s-a constatat că o problemă stringentă atestată în R. Moldova este cea a relațiilor dintre minoritățile naționale și națiunea majoritară, fapt care a determinat și formularea câtorva obiective ale viitorului text/spectacol: aducerea în scenă a conflictelor interetnice, a cauzelor ce le declanșează, prezentarea atitudinii și a gradului de toleranță a tinerilor față de grupurile minoritare, sensibilizarea publicului, educarea lui în spiritul dialogului interetnic.

Mesajul spectacolului poate fi formulat în următoarele teze-idei: a) toți oamenii au drepturi egale, indiferent de apartenența etnică și națională; b) reprezentanții unei sau altei națiuni sunt diferiți ca nivel de educație, inteligență, rasă, gen, mod de gândire și cu toate acestea ei pot și trebuie să conviețuiască cu alte etnii în pace și prietenie; c) bariera lingvistică împiedică integrarea minorităților etnice; d) limba oficială a statului trebuie studiată și cunoscută de către toți cetățenii țării; e) diversitatea grupurilor etnice de pe teritoriul Republicii Moldova presupune o multitudine de tradiții, obiceiuri, limbi și doar prin cooperare, prin implicarea întregii societăți, prin susținerea tuturor grupurilor minoritare, poate fi creat un climat favorabil social-politic și cultural necesar bunei conviețuirii.

În subcapitolul **3.2.** abordăm procesul de elaborare, subiectul și formele limbajului textului *TĂRĂ(Z)BOI* ce aparține doctorandei. Dincolo de faptul că problema conflictului de pe Nistru a fost abordată și comentată de mai mulți analiști politici, cercetători, activiști civici etc., totuși o serie de întrebări rămân fără răspuns: „Care a fost impactul războiului asupra populației, în general?”, „Cum i-a marcat acest conflict pe oamenii de rând?”, „Ce drame au trăit aceștia?”. Ca cetățean și ca autoare de texte dramatice, doctoranda și-a propus să documenteze acest subiect și

să scrie un text bazat pe cazuri reale, folosind tehnica *verbatim* (interviuri, biografii, documente etc.).

Prima etapă a lucrului asupra conceptului textului a presupus documentarea cu privire la tematica propusă prin studiul mai multor documente și materiale inedite despre conflictul transnistrean, prin vizionarea producțiilor video (filme documentare despre evenimentele din anii 1989-1992), lecturarea mărturiilor, povestirilor despre războaie ale martorilor oculari.

Etapă de documentare directă a inclus următoarele acțiuni: culegerea informațiilor, realizarea interviurilor cu martorii oculari, luptători voluntari în războiul de pe Nistru, persoane implicate nemijlocit în epicentrul conflictului. S-au efectuat deplasări în localitățile Cocieri, Coșnița, Ustia, Corjova, Tighina, Dubăsari, unde s-a discutat cu oameni simpli, întâlniți în piețele agricole, pe străzi, cu autoritățile administrației publice locale, cu combatanți, femei, bărbați, tineri, bătrâni. În cele peste 120 de interviuri, majoritatea respondenților au declarat că războiul a fost declanșat de către statul rus din interese politice, că în acest flagel au luptat unul împotriva altuia prieteni, frați, cunoscuți, colegi de serviciu, că, prin granița pusă de separatiști, părinții au fost despărțiți de copii, rudele au devenit dușmani, că locuințele unor oameni au rămas în zona R. Moldova, iar grădinile – în Transnistria, fapt care îi obligă să prezinte acte de identitate când merg să-și lucreze pământurile. Aceste aspecte destul de dureroase pentru oamenii simpli din Transnistria, conflictul de pe Nistru, nerezolvat de trei decenii, au fost reflectate în diegeza textului dramatic *TĂRĂ(Z)BOI*. Menționăm și documentarea noastră cu privire la aflarea armatei a 14-a de gardă sovietică, pe teritoriul Transnistriei, la voluntarii și mercenarii ruși, ucraineni, la cazacii de pe Don, care au făcut front comun cu separatiștii, la depozitele ilegale de muniții de la Varnița și Cobasna, trecute sub jurisdicția Tiraspolului, la aflarea, pe teritoriul Transnistriei, parte a Republicii Moldova, a trupelor rusești, în ciuda asumării de către Rusia a obligațiilor de a și le retrage.

Într-un moment al scrierii textului, când autoarea a realizat că interviurile, în mare parte, sunt achiziții prețioase, ea a decis să recurgă și la ficțiune, animată de ideea elaborării unei opere dramatice, care să aibă în centrul ei o poveste cu toate elementele constitutive: acțiune, întâmplări, expozițiune, intrigă, dezvoltare, punct culminant, deznodământ. Astfel povestea propriu-zisă a textului s-a încheiat din interviul cu Elena, o fată care și-a pierdut tatăl, pădurar, în războiul de pe Nistru. În așa mod, factorul uman, dramă biografică și-au găsit locul. Istoria Elenei a stat la baza istoriei desprinse din *TĂRĂ(Z)BOI*, lucrare în care sunt scoase în prim-plan destinele dramatice ale unor oameni pașnici, determinate de conflictul transnistrean.

În concluzie, textul *TĂRĂ(Z)BOI* a fost produs scenic de *Teatrul de Nord* din Satu Mare în regia lui Ovidiu Caiță, de *TEATRUL 21* din Iași, în regia Verei Nacu, la *Teatrul Tineretului* din Piatra Neamț s-a prezentat în formă de spectacol-lectură în regia Oliviei Grecea. De asemenea, a fost tradus în limba germană pentru prezentarea în cadrul *Festivalului Internațional Bienal al Dunării Ulm & Neu Ulm*, Germania.

În subcapitolul **3.3.** descriem mijloacele de expresie scenică în spectacolul documentar.

Originalitatea teatrului documentar constă în simplitatea formulelor spectaculare, a mijloacelor de expresie. Renunțarea la decoruri și recuzită, preferința pentru spații neconvenționale, abordarea unui joc actoricesc sincer și firesc constituie caracteristicile spectacolelor produse de companiile teatrale independente.

Tehnica actoricească practică în teatrul documentar este una apropiată de efectul de distanțare brechtian. Funcțiile actorului se reduc la: documentare (colectarea materialului documentar, preluarea interviurilor, descifrarea acestora); statutul lui de enunțător; interpretarea cât mai exactă a discursului personajului.

O inovație a teatrului documentar vizează statutul și funcțiile publicului. În calitate de public, ar putea fi grupurile marginalizate (pușcăriași, minorități naționale), experți, specialiști din anumite sfere de activitate. Deseori, publicului i se poate atribui rolul de actor, cerându-i-se să citească textul, să improvizeze situații, să-și povestească experiența de viață în fața auditoriului, de cele mai multe ori, el, determinând desfășurarea reprezentației.

Creatorii spectacolului documentar modern îmbină acțiuni din zona artei performative, iar în cadrul reprezentațiilor observăm utilizarea unor practici performative gândite sau improvizate de actori.

Diversitatea noilor tehnologii apărute în ultimele decenii ale secolului XXI oferă posibilități nelimitate de a crea mijloace expresive în arta spectacolului documentar, astfel instalațiile video, tehnologiile media, sistemele rețelelor de socializare sunt încadrate/încorporate/utilizate pe larg în spectacolul documentar.

Subcapitolul **3.4.** reflectă concluziile capitolului 3.

CONCLUZII GENERALE

Cercetarea fenomenului teatrului documentar din perspectiva caracteristicilor lui definitorii și prin raportare la lucrările de creație ale doctorandei, ne-a permis să formulăm următoarele concluzii:

1. Apărut la începutul secolului al XX-lea, cunoscând o dezvoltare și răspândire tot mai mare la sfârșitul secolului al XX-lea – primele două decenii ale secolului al XXI-lea, teatrul documentar, spre deosebire de cel clasic care este o artă imaginară, imitativă, iluzorie, iese din tradiția teatrului dramatic, impunându-se prin următoarele caracteristici: este produs de sectorul teatral independent; adoptă principiul creației teatrale colective; este un teatru bazat pe realitate, considerat de cercetători un teatru al realului, teatrul martorilor, teatru de tribunal, teatru de investigație, teatru non-ficțional, teatrul faptelor; utilizează în calitate de suport textual documente și surse autentice: interviuri, materiale de presă, de arhivă, dosare juridice; are drept scop eficiența socio-politică și nu se conformează normelor estetice etc. [44, pp. 117 – 124].
2. Disociind opiniile mai multor experți din domeniu privind acest tip de discurs (teatru angajat, implicat, comunitar, teatru documentar), concluzionăm că elementele specifice teatrului documentar sunt: comunicarea directă, interactivă cu spectatorul și atribuirea rolului activ și decisiv publicului în creația spectacolului; centrarea pe problemele grupurilor sociale oprimate, marginalizate (minorități etnice, sexuale, rasiale, persoane cu dizabilități etc.); investighează și abordează teme sociale actuale, provocatoare, interzise: discriminarea, opresiunea celor vulnerabili, încălcarea drepturilor fundamentale ale omului, violența în familie, traficul de ființe umane, fenomenul migrației, incluziunea socială ș.a. [38, pp. 84-91].
3. O altă caracteristică a teatrului documentar este eficiența socio-politică. Am demonstrat că teatrul documentar, plasat la intersecția dintre artă și politică, este văzut ca un catalizator al schimbării sociale, politice, culturale, ca teatru-conștiință, care își propune să vorbească în mod provocator cu publicul despre imperfecțiunile lumii înconjurătoare. Drept argumente pot fi considerate mișcările de protest americane din anii '60 și '70 ai secolului al XX-lea, inițiate de companiile teatrale *Bread and Puppet*, *Tectonic Theater Project*, *The Living Theatre*, *Wooster Group* ș.a., care s-au mobilizat împotriva războiului din Vietnam, au abordat probleme ce vizează comunitățile marginalizate ș.a. [42, pp. 84-91].
4. Am elucidat premisele apariției și etapele dezvoltării teatrului documentar: drama istorică și curentul estetic-literar naturalismul stau la originea teatrului documentar; Erwin Piscator

realizează primele spectacole documentare (anii 1920); cel mai reprezentativ autor de teatru documentar politic al anilor '60-70 (sec. XX) a fost Peter Weiss; Grupurile teatrale americane (anii '60 și '70) *Bread and Puppet*, *Tectonic Theater Project*, *The Living Theatre*, *Wooster Group* ș.a. continuă evoluția teatrului documentar; *Verbatim* - noua direcție a teatrului documentar din anii '90 (reprezentanți Anna Deavere-Smith, Eve Ensler) [41, pp. 84-91].

5. Am analizat formele teatrului documentar actual (2000-2022) care se remarcă prin diversitatea de producții teatrale (spectacole *multimedia*, *performance-uri documentare*, spectacolele *experților*, spectacole cu utilizarea tehnologiile audio-video și multimedia) și este practicat preponderent de sectorul teatral independent (*Rimini Protokoll* (Germania), *Teatr.doc* (Rusia), *Makaz*, *Reactor de creație și experiment* (România), *Spălătorie*, *Laborator teatral/Foosbook* ș.a. (Republica Moldova)). Caracteristicile producțiilor promovate de companiile menționate sunt: interdependența dintre teatru și realitățile social-politice, tendința de a experimenta cu metode de interpretare și stilistici de comunicare inedite; adoptarea formulei de creație non-ierarhice; atribuirea rolului important și activ publicului ș.a. [39, 43, 44].
6. Am evidențiat noutatea textului documentar la nivelul modificărilor de structură, compoziție, tehnici de construcție: tipul aristotelian al demersului teatral este înlocuit cu o acțiune mai mult schematică, relatarea faptelor, întâmplărilor este acronică. Procedeele de compoziție, tehnicile de construcție preponderent utilizate într-o piesă documentară sunt monologurile succesive, intercalate, alternative, structurate în blocuri, bazate pe interviuri luate de la respondenții-donatori, dramatizarea unor experiențe personale ale creatorilor, dramatizarea unor biografii ale anumitor personalități, transformarea în text scenic a unor documente din arhivă, procese de judecată, investigații, texte teoretice, statistici, evenimente din istoria recentă, transformarea în eveniment spectacular a unor manifeste, conferințe, mese rotunde, proteste sociale etc. [39, 43, 90].
7. Schimbări substanțiale se remarcă în teatrul documentar și la nivel de limbaj. Spre deosebire de limba literară, elevată a teatrului tradițional, textului documentar îi este specific stilul colocvial, are la bază graiul viu al poporului, exprimarea directă, uneori obscenă, ușor arhaică, regională, cu pauze, erori gramaticale, ezitări etc. – toate acestea având rolul de a accentua stările afective, psihologia, mentalitatea personajului. Capacitatea de a păstra cu strictețe spusele celui interviuat, de a i le reproduce fidel este una dintre condițiile esențiale atât ale colectării informației, cât și ale limbajului textului propriu-zis (p. 40, 47)

8. Au fost determinate etapele de lucru și metodologia elaborării spectacolului documentar: identificarea temei, documentarea, interviuarea, descifrarea și prelucrarea interviurilor, scrierea textului în baza interviurilor și a altor materiale factologice, testarea textului în fața unui public-țintă, lucrul asupra spectacolului, prezentarea spectacolului, discuțiile cu publicul (pp.66-69, 73-75).
9. Spectacolul *MI(N)ORITY*, montat după piesa omonimă a autoarei, prezentat scenic în orașele Chișinău, Bălți, Orhei, Comrat, Cahul, Soroca, având la bază formula teatrului documentar, abordează problemele legate de minoritățile etnice din R. Moldova. Tehnicile de scriere și mijloacele artistice sunt acelea caracteristice teatrului *verbatim*: interviul, analiza documentelor care au tangențe cu tema abordată, preferința pentru monolog ca mod de relatare și de caracterizare a personajului, deconstrucția acțiunii (acronie, acțiuni intercalate, succesive), retrospecția, tehnica brechtiană a distanțării actorului de personaj, simplitatea mijloacelor de expresie scenică, interacțiunea diferitor genuri ale artei [40].
10. Am expus specificul interpretării actoricești în teatrul documentar: fideli documentului, spuselor martorilor intervievați, atât autorul, cât și actorul, dominați de autenticitate, resping artificialitatea de orice natură, renunță la propriile atitudini, stări, interpretări, adoptând o poziție echidistantă și acționând ca mediatori ai textului. Perspectiva narativă, asumată de către personajele-naratori este a unei camere de luat vederi (tipul narativ neutru, viziunea „din afară”). Identificat cu un observator exterior, personajul-narator se limitează la a înfățișa ceea ce percepe din exterior, se abține de la orice incursiune în subiectivitatea personajelor [40].
11. Înscriindu-se în mișcarea modernistă teatrală universală și provocativă de la sfârșitul secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea, adoptând formula teatrului documentar, piesele autoarei tezei de doctorat de creație, *TĂRĂ(Z)BOI*, *MI(N)ORITY* se impun, cel puțin, în contextul dramaturgiei din România și din Republica Moldova atât prin tematica abordată, cât și prin discursul/formula artistică. Creată de autoare în perioada studiilor de doctorat, piesa *TĂRĂ(Z)BOI* a fost desemnată câștigătoare în cadrul concursului de dramaturgie *Focus Drama:Ro.*, fiind produsă scenic la *Teatrul de Nord* din Satu Mare (2019), *TEATRUL 21* din Iași (2021), *Teatrului Tineretului* din Piatra Neamț (2019). Spectacolele montate după piesele doctorandei abordează, într-o formula nouă, teme de o actualitate stringentă atât pentru Republica Moldova, cât și la nivel global – conflictele interetnice și absurditatea războaielor.

RECOMANDĂRI

1. Cercetarea aspectelor ce vizează funcția socială a teatrului documentar prin analiza spectacolelor documentare reprezentative, produse de creatorii din Republica Moldova și din alte spații culturale, fapt care va contribui la integrarea fenomenului teatral documentar național în contextul artistic universal.
2. Elaborarea, în baza rezultatelor cercetării respective, a ghidurilor metodice, suporturilor de curs, ce pot fi utilizate în procesul de predare a disciplinelor *Istoria teatrului universal*, *Istoria teatrului din Republica Moldova*, *Tendențe și orientări în teatrul contemporan*, *Teoria dramei*, *Scriere dramatică*, *Teatrul românesc – teatrul european: confluente*, precum și în cel de scriere a tezelor de licență, de masterat și doctorat de către viitorii absolvenți ai domeniului de formare profesională *Artă Teatrală*.
3. Crearea textelor dramatice documentare bazate pe subiecte actuale și stringente pentru spațiul nostru geografic: dispariția monumentelor arhitecturale, manipularea în spațiul online, impactul stereotipurilor de gândire și al prejudecăților la nivel de societate, depresia și anxietatea atât în societatea civilă, cât și în cadrul relațiilor virtuale.
4. Colaborarea dintre studenții și pedagogii specialităților *Dramaturgie și Scenaristică*, *Regie*, *Actorie*, *Scenografie* din cadrul AMTAP în vederea elaborării textelor și spectacolelor de teatru documentar cu prezentarea acestora în cadrul unor manifestări studențești atât la nivel instituțional, cât și în cadrul unor evenimente și festivaluri naționale și internaționale.
5. Organizarea cursurilor de scriere dramatică, axate pe metodologiile de creare a textului documentar, atât pentru studenții din cadrul AMTAP, cât și pentru toți cei interesați de tehnicile elaborării unui atare gen teatral, fapt care ar contribui la stimularea și dezvoltarea dramaturgiei contemporane naționale;
6. Stimularea conceptului de creație colectivă în teatrele instituționalizate și independente și axarea acestora pe producerea spectacolelor documentare, având în vedere eficiența lui socială, reieșind din faptul că în alte spații culturale teatrul documentar a generat mișcări importante în societatea civilă, a modificat sau a abrogat legi, a investigat inegalități sistemice, a adus în vizorul public problemele categoriilor sociale vulnerabile, marginalizate, promovând drepturile, libertatea și egalitatea, luptând împotriva homofobiei și discriminărilor de orice fel.

LUCRĂRI PUBLICATE LA TEMA TEZEI

2. ARTICOLE ÎN REVISTE ȘTIINȚIFICE

2.3. Articole științifice incluse în *Registrul național al revistelor de profil*

1. Starciuc M. Teatrul documentar: fenomen al avangardei scenice universale la intersecția dintre secole. In: *Arta*, 2015. Ser. Arte Audiovizuale: muzică, teatru, cinema, 2015, nr.2, p. 117–124. ISSN 2345-1181.

Categoria B:

2. Starciuc M. Interdependența relației dintre teatrul documentar și realitățile socio-politice. In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*. 2021, nr. 1 (38), pp. 180–184. ISSN 2345-1408.

Categoria C:

3. Starciuc M. Probleme sociale în dramaturgia documentară americană din ultimele decenii ale secolului XX. In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, 2019, nr. 2 (35), p. 104–108. ISSN 2345-1408.
4. Starciuc M. Radiografierea teatrului politic documentar american din a doua jumătate a secolului XX. In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, 2019, nr. 2 (35), p. 84–91. ISSN 2345-1408.
5. Starciuc M. Mi(n)ority – de la crearea textului dramatic la realizarea spectacolului. In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, 2017, nr. 2 (31), p. 118–124. Aceeasi [online]. Disponibil: https://revista.amtap.md/wp-content/files_mf/152664581421_Starciuc_Minority%E2%80%9393delacreareatextuluidramaticlarealizareaspectacolului.pdf.
6. Starciuc M. Rimini Protokoll – teatrul care a dizolvat granițele dintre artă și viață, In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, 2018, nr. 1 (32), pp. 133–139. ISSN 2345-1408.

4. MATERIALE/ TEZE LA FORURILE ȘTIINȚIFICE:

4.2. Conferințe internaționale în republică:

1. Starciuc M. Noi modalități de construcție a dramaturgiei scenei în teatrul contemporan. În: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale. Materialele conferinței științifice internaționale, AMTAP (3.04 2015)*, Ch: AMTAP, 2015, p. 90 - 91
2. Starciuc M. SARAH KANE – dramaturg reprezentativ al mișcării teatrale IN-YER-FACE. In: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale. Materialele conferinței științifice internaționale, AMTAP (22.04.2016)*, Ch: AMTAP, 2016, p. 38 - 39
3. Starciuc M. MI(N)ORITY – de la crearea textului dramatic la realizarea spectacolului. În: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale. Materialele conferinței științifice internaționale din cadrul AMTAP (7.04.2017)*, Ch: AMTAP, 2017, p. 37-38
4. Starciuc M. Rimini Protokoll – teatrul care a dizolvat granițele dintre artă și viață. In: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale. Materialele conferinței științifice internaționale din cadrul AMTAP (7.04.2018)*, p. 37-38
5. Starciuc M. Mesaje social-politice în producțiile bazate pe evenimente reale ale companiilor teatrale americane din a doua jumătate a sec. XX. In: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale. Conferința științifică internațională (19 aprilie, 2019). Tezele comunicărilor*. Ch: Notograf-prim, 2019, pp. 37-38
6. Starciuc M. Orientări socio-politice în teatrul documentar. In: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale. Conferința științifică internațională (15 mai, 2020)*, p. 28-29 <https://amtap.md/wp-content/uploads/2020/06/TEZE-conf-st-Vol-2-tipar.pdf>

7. Starciuc M. Principii artistice în spectacologia companiei *Teatr.Doc* din Rusia. In: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale*. Chișinău, 2021, p. 25–26. CZU: 792.05 (470). Aceeasi [online]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/138808

4.2. conferințe internaționale în străinătate:

1. STARCIUC, M. Erzogen über Skype. Conferința europeană a scriitorilor, 8, 9, 10 mai 2016, Academia de Arte (Akademie der Kunst), Berlin, Germania. In: *Next stage Europe: Zeitgenössische Theatertexte aus Belarus, der Ukraine, Moldau und Georgien* [online], pp. 127–136. Disponibil: https://www.goethe.de/resources/files/pdf176/next-stage_druckvorlage_22.3.2017.lauf.pdf.

Interviuri:

1. Interviu cu Mariana Starciuc, autoarea textului TĂRĂ(Z)BOI. In: *Teatrul de Nord* [online]. Disponibil: https://www.teatruldenord.ro/g_/6/659/Interviu-cu-Mariana-Starciuc,-autoarea-textului-T%C4%82R%C4%82-Z-BOI#stayhere.

LISTA LUCRĂRILOR DE CREAȚIE:

Scenarii de film, piese de teatru:

1. **2016, aprilie**, autor piesă de teatru *Crescuți prin Skype*, prezentat în cadrul proiectului Next Stage Europe, Berlin, Germania (5-11 aprilie).
2. **2016, septembrie**, autor piesă de teatru *Iubirea nu doare*, spectacol realizat de Teatrul M.A.D.E. la inițiativa UN Women Moldova, regie Ianoș Petrașcu.
3. **2017, martie**, autor scenariu lungmetraj *Fântânile*, regie Radu Zaporojan, proiect realizat cu suportul Centrului Național al Cinematografiei din Republica Moldova.
4. **2017, septembrie**, autor scenariu lungmetraj *Din inima Moldovei*, regie Ion Usatfi, proiect realizat cu suportul Centrului Național al Cinematografiei din Republica Moldova.
5. **2018, iunie**, autor scenariu scurt-metraj *Plus Minus Unu*, regie Ion Borș, proiect realizat de casa de producție *Kantora Film*.
6. **2018 noiembrie**, autor scenariu scurt-metraj *Azi e mâine*, regie Ruben Agadjanean, proiect realizat cu suportul ambasadei SUA în R. Moldova.
7. **2019, septembrie**, autor piesă de teatru *TĂ(R)ĂZBOI*, prezentat la *Teatrul de Nord*, Satu Mare, România (regie Ovidiu Caiță), *TEATRUL 21* Iași, România (regie Vera Nacu), *Teatrul Tineretului*, Piatra Neamț România (regie Olivia Grecea).
8. **2020 februarie**, autor scenariu lungmetraj *CARBON*, regie Ion Borș, proiect realizat cu suportul Centrului Național al Cinematografiei din Republica Moldova.

Concursuri/ festivaluri:

1. **2018, octombrie** - Premiul pentru *Cel mai bun scenariu (Plus minus unu)*, Festivalul Internațional de film RAVAC, Chișinău, Republica Moldova.
2. **2018, noiembrie** - *Premiul Mare* la Concursul de dramaturgie *Focus Drama: Ro* cu tema *Diferitele generații în căutarea Diferitelor Români*, noiembrie 2018, România.

ADNOTARE

Starciuc Mariana. Fenomenul teatrului documentar: caracteristici și specific. Teză de doctor în arte, specialitatea 654.01 – Artă teatrală/coregrafică (doctorat profesional). Chișinău, 2021.

Structura tezei: introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia alcătuită din 140 de titluri (în limbile română, engleză, germană, franceză, rusă), 4 anexe, 90 pagini text de bază, un tabel. Rezultatele cercetării au fost reflectate în 12 publicații, inclusiv în 6 articole, 2 rezumate, 4 teze ale comunicărilor științifice.

Cuvintele-cheie: dramă documentară, *Mi(n)ority*, *Rimini Protokoll*, *Tără(z)boi*, *Teatr.doc*, teatru comunitar, teatru documentar, teatru independent, teatrul martorilor, teatru minoritar, teatru politic, teatru tradițional, text dramatic, tehnici de scriere dramatică, *verbatim*.

Domeniul de studiu: Scriere dramatică; Istoria și teoria teatrului.

Scopul tezei constă în fundamentarea teoretică și experimental-practică a fenomenului teatral documentar, relevarea aspectelor metodologice ale elaborării textelor dramatice documentare.

Obiectivele tezei: determinarea caracteristicilor și specificului fenomenului teatral documentar; relevarea premiselor, evoluției teatrului documentar universal, începând cu primele tatonări ale genului și finalizând cu noile direcții ale scenei documentare la intersecția secolelor XX - XXI; determinarea etapelor de lucru, metodologiei elaborării dramei documentare, mijloacelor de expresie scenică specifice spectacolului documentar; analiza, din perspectiva trăsăturilor distinctive, propriilor piese în baza cărora au fost realizate spectacole documentare în țară și în străinătate.

Noutatea și originalitatea științifico-practică a lucrării constă în elaborarea, conform metodologiei și tehnicilor de scriere caracteristice teatrului documentar, unui text dramatic și analiza acestuia din perspectiva caracteristicilor și specificului teatrului documentar.

Valoarea aplicativă a lucrării. Componenta artistică a tezei este reprezentată de textul dramatic documentar *TĂRĂ(Z)BOI*, care a obținut Premiul Mare la concursul de dramaturgie *Focus Drama: ro* (România, 2019), a fost montat pe scenele teatrelor din Satu Mare, Iași, Piatra Neamț, este în proces de apariție în antologia *Identitatea feminină în dramaturgia basarabeană contemporană*, la Editura Fundația Culturală *Camil Petrescu*, București, fiind tradus în limba germană pentru a fi prezentat în cadrul programului *Festivalului Internațional Bienal al Dunării Ulm & Neu Ulm*, Germania, în așa fel contribuind la cunoașterea și înscrierea dramaturgiei naționale în context internațional. Componenta teoretică a tezei poate servi ca suport în învățământul artistic universitar, la disciplinele *Istoria teatrului universal*, *Istoria teatrului din Republica Moldova*, *Tendențe și orientări în teatrul contemporan*, *Teoria dramei*, *Scriere dramatică*, *Teatrul românesc – teatrul european: confluențe*. Metodologiile și tehnicile de scriere a textului expuse în teză pot fi utilizate de autorii dramatici începători. Conceptele propuse în lucrare ar putea fi dezvoltate în tezele de licență, masterat și doctorat ale viitorilor absolvenți ai domeniului de formare profesională *Artă Teatrală*.

Implementarea rezultatelor științifice. Teza a fost realizată la Școala Doctorală *Studiul artelor și Culturologie* a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Republica Moldova. A fost evaluată, discutată și recomandată pentru susținere de membrii Comisiei de îndrumare și de Consiliul Școlii doctorale. Direcțiile fundamentale ale cercetării au fost reflectate în 6 articole, 2 rezumate, 4 teze ale comunicărilor științifice publicate în ediții de profil, 9 comunicări prezentate la conferințe științifice naționale și internaționale.

ANNOTATION

Starciuc Mariana. The phenomenon of documentary theatre: characteristics and specifics. PhD thesis in arts, specialty 654.01 - Theatrical/choreographic arts (professional doctorate). Chisinau, 2021.

Structure of the thesis: introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography consisted of 140 titles (in Romanian, English, German, French, Russian), 4 appendices, 90 pages of basic text, one table. The research results were reflected in 12 publications, including 6 articles, 2 abstracts, 4 theses of scientific communications.

Keywords: documentary drama, *Mi(n)ority*, *Rimini Protokoll*, *Tără(z)boi*, *Teatr.doc*, community theatre, documentary theatre, independent theatre, witness theatre, minority theatre, political theatre, traditional theatre, dramatic text, dramatic writing techniques, *verbatim*.

Field of study: Dramatic writing; Theatre history and theory.

The aim of the thesis consists in the theoretical and experimental-practical grounding of the documentary theatre phenomenon, revealing the methodological aspects of the elaboration of documentary dramatic texts.

The objectives of the thesis: to determine the characteristics and specifics of the documentary theatre phenomenon; to reveal the premises, the evolution of the universal documentary theatre, starting with the first attempts of the genre and ending with the new directions of the documentary scene at the intersection of the 20th and 21st centuries; to determine the working stages, the methodology of the elaboration of the documentary drama, the means of scenic expression specific to the documentary performance; to analyze, from the perspective of the distinctive features, the own plays on the basis of which documentary performances have been realized in the country and abroad.

The novelty and scientific-practical originality of the work consists in the elaboration, according to the methodology and writing techniques characteristic to the documentary theatre, of a dramatic text and its analysis from the perspective of the characteristics and specifics of documentary theatre.

The applied value of the work. The artistic component of the thesis is represented by the dramatic documentary text *TĂR(Z)BOI*, which won the Grand Prize at the Competition *Focus Drama: ro* (Romania, 2019), was staged on the stages of theatres in Satu Mare, Iași, Piatra Neamț, is in the process of being published in the anthology *Feminine Identity in Contemporary Bessarabian Drama*, at the Camil Petrescu Cultural Foundation Publishing House, Bucharest, being translated into German to be presented in the program of the *International Biennial Danube Festival Ulm & Neu Ulm*, Germany, thus contributing to the knowledge and inclusion of national drama in the international context. The theoretical component of the thesis can serve as a support in university artistic education, in the subjects *History of universal theatre*, *History of theatre in the Republic of Moldova*, *Trends and orientations in contemporary theatre*, *Drama theory*, *Dramatic writing*, *Romanian theatre - European theatre: confluences*. The methodologies and techniques of writing the text presented in the thesis can be used by novice playwrights. The concepts proposed in the paper could be developed in the bachelor, master and doctoral theses of future graduates of the professional training field *Theatre Arts*.

Implementation of scientific results. The thesis was carried out at the Doctoral School of *Arts Studies and Culturology* of the Academy of Music, Theatre and Fine Arts of the Republic of Moldova. It was evaluated, discussed and recommended for support by the members of the Mentoring Committee and the Council of the Doctoral School. The fundamental directions of the research were reflected in 6 articles, 2 summaries, 4 theses of scientific communications published in profile editions, 9 communications presented at national and international scientific conferences.

АННОТАЦИЯ

Старчук Мариана. Феномен документального театра: характеристики и специфика. Кандидатская диссертация на соискание ученой степени доктора искусствоведения по специальности 654.01 – Театральное искусство/Хореографическое искусство (профессиональная докторантура). Кишинев, 2021.

Структура диссертации: введение, 3 главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 140 наименований (на румынском, английском, немецком, французском, русском языках), 4 приложения, 90 страниц основного текста, таблица. Результаты исследований нашли отражение в 12 публикациях, включающих 6 статей, 2 резюме, 4 работы тезисов научных сообщений.

Ключевые слова: документальная драма, *Mi(n)ority*, *Rimini Protokoll*, *Tără(z)boi*, *Teatr.doc*, общественный театр, документальный театр, независимый театр, театр свидетелей, театр меньшинств, политический театр, традиционный театр, драматический текст, техники драматургического мастерства, *verbatim*.

Область исследования: Драматургическое мастерство; История и теория театра.

Цель исследования состоит в теоретическом и экспериментально-практическом обосновании феномена документального театра, раскрытии методологических аспектов разработки документально-драматических текстов.

Задачи исследования: определение характеристик и специфики феномена «документальный театр»; выявление предпосылок, эволюции документального театра от первых проб жанра до новых направлений документальной сцены на стыке XX - XXI вв.; определение этапов работы, методики разработки документальной драмы, специфических средств выразительности документального спектакля; анализ с точки зрения отличительных черт собственных пьес, на основе которых были поставлены документальные постановки в стране и за рубежом.

Новизна и научно-практическая оригинальность работы заключается в разработке драматического текста, согласно методологии и приемам документального театра, и его анализе с позиций особенностей и специфики документального театра.

Практическое значение работы. Художественная составляющая диссертации представлена драматическим документальным текстом TĂRĂ(Z)BOI, получившим Гран-при конкурса *Focus Drama: ro* (Румыния, 2019), поставленном на сценах театров в Сату Маре, Яссы, Пятра Нямц, находящемся в процессе появления в антологии *Женская идентичность в современной бессарабской драматургии* в издательстве КФ Камила Петреску в Бухаресте, переведенный на немецкий язык будет представлен в рамках биеннале Международного Дунайского фестиваля *Ulm & Neu Ulm* в Германии, тем самым способствуя познанию и включению национальной драматургии в международный контекст. Теоретическая составляющая диссертации может служить опорой в университетском художественном образовании, в дисциплинах *История универсального театра*, *История театра Республики Молдова*, *Тенденции и направления современного театра*, *Теория драмы*, *Драматургическое мастерство*, *Румынский театр - Европейский театр: слияние*. Методики и приемы написания текста могут быть использованы начинающими драматургами.

Внедрение научных результатов. Диссертация выполнена в Докторской Школе *Искусствоведение и Культурология* АМГИИ. Она была оценена, обсуждена и рекомендована к защите членами Руководящей комиссии и Совета Докторской Школы. Основные направления исследований нашли отражение в 6 статьях, 2 тезисах, 4 тезисах научных статей, опубликованных в профильных изданиях, 9 докладах, представленных на национальных и международных научных конференциях.

STARCIUC MARIANA

**FENOMENUL TEATRULUI DOCUMENTAR:
CARACTERISTICI ȘI SPECIFIC**

**SPECIALITATEA 654.01 – ARTĂ TEATRALĂ/COREGRAFICĂ
(CREAȚIE)**

Rezumatul tezei de doctor în arte

Aprobat spre tipar 28.01.2022

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Tiraj 25 ex.

Coli de tipar: 1,6

Comanda nr. 08/22

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

CENTRUL EDITORIAL-POLIGRAFIC

Str. A. Mateevici, 60, Chișinău Republica Moldova, MD 2009